

Sygn. akt I ACa 31/19,

I ACz 44/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 lutego 2020 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący – Sędzia: Małgorzata Dzieciołowska (spr.)

Sędziowie: Jacek Pasikowski

Jarosław Pawlak

Protokolant: st. sekr. sąd. Żaneta Maciąg

po rozpoznaniu w dniu 11 lutego 2020 r. w Łodzi na rozprawie

sprawy z powództwa J. W. i H. S.

przeciwko Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w W.

o ustalenie

na skutek apelacji powodów

od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi

z dnia 31 sierpnia 2018 r. sygn. akt I C 981/15

oraz zażalenia strony pozwanej na punkt 2 w/w wyroku

1. **oddala apelację;**
2. **oddala zażalenie;**
3. **nie obciąża powodów obowiązkiem zwrotu na rzecz strony pozwanej kosztów postępowania odwoławczego;**
4. **nakazuje wypłacić z sum Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Łodzi na rzecz radcy prawnego K. K., prowadzącego Kancelarię Adwokacką w Ł. kwotę 6.642 (sześć tysięcy sześćset czterdzieści dwa złote) brutto tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodce w postępowaniu odwoławczym.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 31 sierpnia 2018 roku Sąd Okręgowy w Łodzi oddalił powództwo o ustalenie, że doszło do zwolnienia powodów z długu i umorzenia w całości wierzytelności przysługującej pozwanej Agencji w stosunku do powodów dotyczących środków (...) na podstawie umowy o umorzeniu z dnia 30 kwietnia 2007 roku (pkt 1 sentencji), nie obciążył powodów J. W., H. S. kosztami procesu (pkt 2 sentencji) i nakazał wypłacić ze Skarbu Państwa Kasy Sądu Okręgowego w Łodzi na rzecz radcy prawnego K. K. prowadzącego Kancelarię Adwokacką w Ł. kwotę 8.856 złotych tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodce z urzędu (k 1293).

Sąd pierwszej instancji stwierdził, że powodowie mają legitymację procesową czynną w sprawie, gdyż mają interes prawny w ustaleniu, że doszło do zawarcia umowy numer (...) o umorzenie w całości wierzytelności pomiędzy stronami w dniu 30 kwietnia 2007 roku, tj. że doszło do zwolnienia powodów z długu i umorzenia wierzytelności przysługującej pozwanej agencji w kwocie 595.643,29 złotych w stosunku do powodów. Pozwana miała być stroną tej umowy i zaprzecza, że doszło do umorzenia wierzytelności.

W ocenie sądu okręgowego w przedmiotowej sprawie strona powodowa wykazała istnienie obu przesłanek powództwa o ustalenie. Samo istnienie interesu prawnego nie jest jedyną przesłanką decydującą o uwzględnieniu powództwa o ustalenie. Jest on warunkiem umożliwiającym dalsze badanie w zakresie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, a więc badanie czy doszło do zwolnienia powodów z długu i do umorzenia wierzytelności w kwocie 594.643,29 złotych przysługującej pozwanej Agencji w stosunku do powodów z tytułu umów o spłatę zrestrukturyzowanego długu z dnia 29 grudnia 1992 roku, 2 listopada 1993 roku oraz umowy o kredyt z dnia 28 stycznia 1993 roku, objętych ugodami zawartymi w dniu 7 września 1998 roku.

W toku sprawy I C 184/02 Sądu Okręgowego w Łodzi w dniu 8 czerwca 2004 roku J. W. oraz H. S. skierowali wniosek do Prezesa (...), o umorzenie wierzytelności Agencji z tytułu (...) w kwocie 526.577,23 złotych, w tym kapitał 144.964,67 złotych (suma kapitałów pierwotnych z umów pomniejszona o spłatę kwoty 2.980,93 złotych oraz odsetki 381.612,56 złotych). W piśmie z dnia 26 kwietnia 2007 r. (znak: RW- (...)) Minister Finansów wyraził zgodę na umorzenie w całości wierzytelności Agencji wobec J. W. i H. S. w kwocie 595.167,74 złotych wraz z dodatkowymi odsetkami naliczanymi od należności głównej. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa przygotowała projekt umowy nr (...) umorzenia w całości wierzytelności Agencji dotyczących środków (...), która w dniu 30 kwietnia 2007 r. została podpisana przez osoby umocowane do reprezentowania Agencji - (...) i G. F.. Zgodnie z projektem umowy z dnia 30 kwietnia 2007 roku pomiędzy Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w W. a powodami przedmiotem umowy było zwolnienie w całości z długu powodów wobec Agencji. W wyniku zwolnienia z długu miało nastąpić umorzenie wierzytelności przysługujących Agencji wobec powodów z tytułu umów o spłatę zrestrukturyzowanego długu z dnia 29 grudnia 1992 roku i 2 listopada 1993 roku oraz umowy o kredyt z dnia 28 stycznia 1993 roku objętych umowami ugodami zawartymi w dniu 7 września 1998 roku. Dług powodów wobec Agencji według stanu na dzień zawarcia umowy tj. 30 kwietnia 2007 roku wynosił łącznie 595.643,29 złotych. Agencja zobowiązała się umarzyć w całości dług powodów w kwocie 595.643,29 złotych i wycofać z Sądu Okręgowego w Łodzi pozew w sprawie I C 184/02. Powodowie mieli wycofać z Sądu Okręgowego w Łodzi wszystkie powództwa wytoczone przeciwko Agencji i bankom, które obejmowały wierzytelności z tytułu środków dłużników wskazanych w paragrafie 1 umowy. Projekt umowy został przesłany do (...) biura powiatowego (...) z siedzibą w A. celem podpisania przez powodów. Powodowie nie podpisali umowy umorzenia.

W dniu 11 czerwca 2007 r. do Agencji wpłynął fax od powodów z uwagami, jakie zdaniem powodów, powinny być uwzględnione w umowie umorzenia, których wprowadzenie do umowy ma być warunkiem podpisania przez nich umowy. Pismem z dnia 6 września 2007 roku biuro powiatowe (...) w A. przesłało stronie pozwanej pięć egzemplarzy umowy niepodpisanych przez powodów.

Sąd pierwszej instancji wskazał na art. 66 § 1 kc. Podkreślił, że oświadczenie drugiej stronie woli zawarcia umowy stanowi ofertę, jeżeli określa istotne postanowienia tej umowy. Jeżeli oferent nie oznaczył w ofercie terminu, w ciągu którego oczekiwać będzie odpowiedzi, oferta złożona w obecności drugiej strony albo za pomocą środka bezpośredniego porozumiewania się na odległość przestała wiązać, gdy nie została przyjęta niezwłocznie. Złożona w inny sposób przestaje wiązać z upływem czasu, w którym składający ofertę mógł w zwykłym toku czynności otrzymać odpowiedź wysłana bez nieuzasadnionego opóźnienia - art. 66 § 2 kc. Stosownie do treści art. 68 kc przyjęcie oferty dokonane z zastrzeżeniem zmiany lub uzupełnienia jej treści poczytuje się za nową ofertę. Zawarcie umowy wymaga złożenia przez jej strony zgodnych oświadczeń woli. Jako moment zawarcia umowy przepis art. 70 § 1 kc wskazuje chwilę otrzymania przez oferenta oświadczenia o przyjęciu oferty. Przyjęcie oferty jest jednostronnym oświadczeniem woli jej adresata, które wyraża stanowczą wolę zawarcia umowy o proponowanej w ofercie treści. Oświadczenie

woli stanowiące przyjęcie oferty może zostać złożone w sposób dowolny, a więc przez każde zachowanie adresata wyrażające w sposób dostateczny jego wolę zawarcia umowy na warunkach podanych w ofercie - art. 60 kc.

Zawarcie umowy wymaga złożenia zgodnych oświadczeń woli przez strony, będących wyrazem całkowitej i bezwarunkowej akceptacji jej treści. Oferta powinna zostać przyjęta w całości, aby doszło do zawarcia umowy. Oświadczenie adresata, że ofertę przyjmuje z zastrzeżeniem zmian, bądź uzupełnień, poczytuje się za nową ofertę, co znajduje odzwierciedlenie w art. 68 kc, zaś dotychczasowa oferta przestaje wiązać oferenta i jest równoznaczna z jej odrzuceniem. Od tej zasady nie zostały przewidziane żadne wyjątki.

Niezłożenie przez powodów podpisów na oryginale przedłożonej przez Agencję umowy - w brzmieniu proponowanym przez Agencję - było jednoznaczne w skutkach z odrzuceniem tej oferty. Negocjacje co do nowej treści umowy stały się niemożliwe, gdyż zgodnie z przepisami prawa, pomoc w formie umorzenia wierzytelności z tyt. byłego (...), udzielana na podstawie ustawy z dnia 29 grudnia 1993 r. o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 31, poz. 264, ze zm.), a następnie ustawy z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1438 ze zm.), która pozbawiła mocy prawnej w/w ustawę, od 1 maja 2007 r. może być udzielana jako pomoc de minimis, którą regulowały przepisy rozporządzenia Komisji (UE) Nr (...) z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu UE do pomocy de minimis w sektorze rolnym (Dz. Urz. UE L 352 z 24.12.2013 r.). Z rozporządzenia wynika, że w przypadku gdy podmiot ubiegający się o pomoc publiczną prowadzi „przedsiębiorstwo sektora produkcji rolnej, łączna kwota pomocy de minimis przyznana jednemu przedsiębiorstwu nie może przekraczać 15.000 euro w okresie trzech lat obrotowych.

W ustalonych okolicznościach w sprawie I C 184/02 Sądu Okręgowego w Łodzi wyrokiem z dnia 30 września 2009 roku została od powodów zasądzona na rzecz (...) kwota 446.390,94 złotych z odsetkami ustawowymi od dnia 21 lutego 2002 roku na podstawie umów ugód z dnia 7 września 1998 roku dotyczących spłaty zadłużenia powodów wynikającego z umów o spłatę zrestrukturyzowanego długu z dnia 29 grudnia 1992 roku i 2 listopada 1993 roku oraz z umowy o kredyt udzielony ze środków (...) z dnia 28 listopada 1993 roku. Powodowie z wnioskiem o umorzenie przedmiotowej wierzytelności zwrócili się w toku sprawy I C 184/02 Sądu Okręgowego w Łodzi, a następnie po otrzymaniu zgody Ministra Finansów na umorzenie i umowy - odmówili jej podpisania. Powodowie w toku sprawy I C 184/02 nie kwestionowali, że nie doszło do zawarcia umowy - ani przed Sądem Okręgowym w Łodzi, ani przed Sądem Apelacyjnym w Łodzi. Powodowie dopiero od wniesienia niniejszego powództwa, tzn. od 11 maja 2015 roku twierdzą, że doszło do zawarcia umowy z dnia 30 kwietnia 2007 roku i umorzenia wierzytelności przysługującej (...) wobec nich.

Sąd pierwszej instancji wskazał, że z materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie wynika, że nie doszło do zawarcia przedmiotowej umowy, a zatem nie doszło również do zwolnienia powodów z długu wobec (...) na skutek umorzenia należności na podstawie umowy z dnia 30 kwietnia 2007 roku. Pozwana Agencja nie wyraziła zgody na zawarcie umowy umorzenia długu w brzmieniu zaproponowanym przez powodów w piśmie z dnia 11 czerwca 2007 roku. Nie można także uznać, że doszło do zawarcia umowy umorzenia z dnia 30 kwietnia 2007 roku poprzez podpisanie przez powodów w dniu 2 grudnia 2008 roku kserokopii umowy i przesłania do Agencji. Oferta przestała wiązać z upływem czasu, w którym składający ofertę mógł w zwykłym toku czynności otrzymać odpowiedź wysłaną bez nieuzasadnionego opóźnienia (k 1302 do (...)).

Apelacje od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi złożyło oboje powodów (k 1355 do (...) apelacja powódki i k 1372 do (...) apelacja powoda). Zaskarżyli wyrok w całości w oparciu o zarzuty:

1. naruszenie prawa procesowego, tj.

- art. 233 § 1 kpc w zw. z art. 508 kc, poprzez nie swobodną, lecz dowolną ocenę dowodów, polegającą na pominięciu przy ocenie materiału dowodowego faktu, iż w faksie powodów, który wpłynął do strony pozwanej w dniu 11 czerwca 2007 r., zawarto oświadczenie o przyjęciu zwolnienia z długu, co wyczerpało przesłanki zwolnienia z długu wyrażone w art. 508 kc i w konsekwencji przyjęcie, że nie doszło do umorzenia długu,
- art. 233 § 1 kpc w zw. z art. 10f ustawy z dnia 29 grudnia 1993 r. o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zw. z art. 353¹ kc w zw. z art. 66 § 1 kc oraz art. 68 kc poprzez nie swobodną, lecz dowolną ocenę dowodów, polegającą na przyjęciu, że umowa umarzająca dług powodów podlegała kształtowaniu w oparciu o wyrażoną w Kodeksie cywilnym zasadę swobody umów, w sytuacji, gdy tworząc umowę strona pozwana była związana decyzją Ministra Finansów z dnia 26 kwietnia 2007 r. i w konsekwencji błędne przyjęcie, że projekt umowy stanowił ofertę w rozumieniu art. 66 § 1 kc, a odpowiedź powodów stanowiła kontrofertę w rozumieniu art. 68 kc, co w konsekwencji doprowadziło do oddalenia powództwa w całości,

2. błąd w ustaleniach faktycznych polegający na niewłaściwym przyjęciu, że nie doszło do wyrażenia zgodnych oświadczeń woli co do umorzenia powodom długu, w sytuacji, gdy strona pozwana w projekcie umowy umarzała dług powodów, a powodowie, w faksie, który wpłynął do strony pozwanej w dniu 11 czerwca 2007 r. zwolnienie z długu przyjęli, co miało istotny wpływ na zapadłe rozstrzygnięcie i doprowadziło do oddalenia powództwa w całości,

3. naruszenie prawa materialnego, tj. następujących przepisów:

- art. 508 kc poprzez jego niezastosowanie, pomimo zaistnienia przesłanek ustawowych niezbędnych dla uznania zwolnienia z długu za skuteczne, co skutkowało oddaleniem powództwa w całości,
- art. 10f ustawy z dnia 29 grudnia 1993 r. o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zw. z art. 353¹ kc w zw. z art. 66 § 1 kc poprzez jego błędne zastosowanie w sytuacji, gdy powołany przepis ma zastosowanie do umorzenia wierzytelności w części oraz do odroczenia lub rozłożenia wierzytelności na raty, a nie do umorzenia wierzytelności w całości i w konsekwencji przyjęcie, że przedstawiony powodom przez stronę pozwaną projekt umowy stanowi ofertę w rozumieniu art. 66 § 1 kc, która może być negocjowana w oparciu o zasadę swobody umów,
- art. 10f ustawy z dnia 29 grudnia 1993 r. o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zw. z art. 353¹ kc w zw. z art. 68 kc poprzez jego błędne zastosowanie w sytuacji, gdy powołany przepis ma zastosowanie do umorzenia wierzytelności w części oraz do odroczenia lub rozłożenia wierzytelności na raty, a nie do umorzenia wierzytelności w całości i w konsekwencji przyjęcie, że faks powodów, który wpłynął do strony pozwanej w dniu 11 czerwca 2007 r. stanowił kontrofertę do oferty pozwanej, w rozumieniu art. 68 kc.

W złożonych apelacjach powodowie wnieśli o zmianę zaskarżonego wyroku przez ustalenie istnienia między powodami J. W. i H. S. a pozwaną Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa istnienia stosunku prawnego w postaci umowy nr (...) o umorzenie w całości wierzytelności zawartej pomiędzy stronami w dniu 30 kwietnia 2007 r., ewentualnie uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, w obu przypadkach z orzeczeniem na rzecz powodów od strony pozwanej kosztów za obie instancje.

W odpowiedzi na apelację powódki strona pozwana wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego na swoją rzecz od powodów wg norm przepisanych (k 1469 do 1471).

Sąd Apelacyjny w Łodzi zważył, co następuje:

Apelacje powodów jako bezzasadne podlegały oddaleniu.

Zarzuty apelacji sprowadzają się do zakwestionowania ustaleń faktycznych, które uzasadniałyby w ocenie skarżących przyjęcie, że doszło do zawarcia umowy o umorzenie długu. Zestawienie przepisów prawa procesowego i materialnego ma prowadzić do przyjęcia na podstawie okoliczności faktycznych przedstawionych w apelacji dokonanych w oparciu o ocenę dowodów przeprowadzoną przez skarżącą stronę do odmiennych niż przyjęte przez sąd pierwszej instancji wniosków. Taka konstrukcja zarzutów apelacji nie może być skuteczna. Do naruszenia art. 233 § 1 kpc może dojść wówczas, gdy zostanie wykazane uchybienie podstawowym kryteriom oceny, tj. zasadom doświadczenia życiowego, źródłom wiedzy, regułom poprawności logicznej, właściwemu kojarzeniu faktów i prawdopodobieństwu przedstawionej wersji. Nie jest wystarczające przekonanie strony o innej niż przyjął sąd wadze (doniosłości) poszczególnych dowodów i ich odmiennej ocenie niż dokonana przez sąd. Konieczne jest wykazanie przyczyn dyskwalifikujących ocenę dowodów dokonanych przez sąd. Skarżący powinien wskazać, jakie kryteria oceny naruszył sąd przy ocenie konkretnych dowodów, uznając brak ich wiarygodności i mocy dowodowej lub niesłuszne im je przyznając oraz dowody przemawiające za tym naruszeniem. Tych warunków nie spełniają postawione w apelacji zarzuty.

Sąd okręgowy w uzasadnieniu zakwestionowanego orzeczenia przedstawił dowody, na których się oparł. Wskazał przy dokonaniu poszczególnych ustaleń dowody, które przesądzały przyjęcie określonego faktu czy faktów. Były to przede wszystkim dokumenty prywatne w postaci umowy ugody, wypowiedzenia, pism i faxów powodów oraz urzędowe m.in. orzeczenia wydane przez sąd cywilny oraz Wojewódzki Sąd Administracyjny w Ł., zeznania świadków. Przedstawił również przyczyny odmowy wiarygodności zeznań powódki poprzez zestawienie tych zeznań z treścią pisma/faxu powodów z 11 czerwca 2007 r. skierowanego do Agencji, w którym powodowie oświadczyli, że odmawiają podpisania umowy (k 19 do 27 i k 133 do 135). Interpretacja pisma z dnia 29 maja 2007 r. (faxu z dnia 11 czerwca 2007 r.) zmierza do wykazania, że powodowie złożyli bezwarunkową zgodę na zaproponowane warunki. Analiza tego dokumentu przeczy przedstawionej przez skarżących tezie. Sąd pierwszej instancji słusznie wskazał w związku z treścią tego dokumentu na jego charakter jako kontroferty. Skarżący pomijają okoliczności zaistniałe w sprawie sprawy I C 184/02 i składane w tej sprawie oświadczenia oraz treść dokumentów, które złożone zostały ponownie w sprawie niniejszej (k 90 do 93, k 94 do 122 wnioski o umorzenie z dnia 8 czerwca 2004, k 123 do 125 i k 14 do 18 wnioski z dnia 26 kwietnia 2007 r. o umorzenie, k 226 pismo Ministerstwa Finansów z dnia 26 kwietnia 2007 r., k 7 do 9, 127 do 128 i k 139 do 140 projekt umowy, k 129 do 130 pisma z dnia 18 maja 2007 r., k 136 pismo z dnia 11 lipca 2007 r., k 137 do 138 informacje z 29 sierpnia 2007 r. oraz 6 września 2007 r., k 141 pismo i pouczenie z dnia 24 kwietnia 2007 r. i k 142 do 159 dalsza korespondencja). Przedstawiona argumentacja pomija zatem najważniejsze dokumenty i przyznane w sprawie I C 184/02 okoliczności. Zmierza do oderwania jednego zdania z pisma powodów z dnia 29 maja 2007 r. (faxu otrzymanego przez Agencję w dniu 11 czerwca 2007 r.) od całości wypowiedzi oraz udzielonych im pouczeń. Nie uwzględnia wskazanej art. 233 § 1 kpc konieczności rozważenia całego materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie i obowiązku wszechstronności jego oceny. Pismo/fax powołane w uzasadnieniu apelacji powodów jako podstawa zakwestionowania analizy przeprowadzonej przez sąd okręgowy nie może przesądzać więc o słuszności postawionych zarzutów naruszenia zasady swobodnej oceny dowodów i dokonania dowolnych ustaleń.

Ocena dowodów dokonana przez sąd pierwszej instancji opiera się na postępowaniu dowodowym prawidłowo przeprowadzonym w sprawie i jego analizie uwzględniającej wszystkie wskazane na wstępie rozważań elementy składające się na przyjęcie, że ma ona charakter wszechstronnej i uwzględniającej całokształt wykazanych w sprawie okoliczności. Sąd odwoławczy przyjął wobec tej oceny ustalenia faktyczne dokonane w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku za własne.

Nie budzi zastrzeżeń także wykładnia art. 10f ustawy z dnia 29 grudnia 1993 r. o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w zw. z art. 353¹ kc w zw. z art. 66 § 1 kc, art. 68 kc oraz art. 508 kc dokonana przez sąd okręgowy.

Sąd drugiej instancji uznał, że zakwestionowane orzeczenie jest prawidłowe. Przyjął jednak, że oprócz wskazanych przepisów istotne dla rozstrzygnięcia zawisłego sporu są inne podstawy faktyczne i prawne dla uzasadnienia oddalenia zgłoszonego w sprawie powództwa.

Przez interes prawny rozumieć należy istniejącą po stronie podmiotu prawa chęć uzyskania określonej korzyści w sferze jego sytuacji prawnej. Korzyść, w jakiej osiągnięciu jest zainteresowana osoba występująca z roszczeniem z art. 189 kpc, polega na stworzeniu stanu pewności prawnej co do sytuacji prawnej tego podmiotu, wzmacniającego - zgodnie z obowiązującym prawem - możliwość żądania ochrony tej sytuacji głównie poprzez stworzenie prejudycjalnej przesłanki skuteczności tej ochrony (tak m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 2 lutego 2017 r., I CSK 558/16, LEX nr 2261748, 11 lipca 2019 r., V CSK 23/18, LEX nr 2712226, 11 stycznia 2019 r., V CSK 558/17, LEX nr 2604670, wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 28 marca 2019 r., I ACa 3/19, Legalis nr 1978525, wyroki Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia: 28 grudnia 2016 r., I ACa 848/16, LEX nr 2256971 i 25 czerwca 2019 r., I ACa 56/19, LEX nr 2716992, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 3 października 2019 r. V ACa 731/18, LEX nr 2763922).

Przyjmuje się w orzecznictwie, że uzależnienie powództwa o ustalenie od interesu prawnego należy pojmować elastycznie, z uwzględnieniem celowościowej jego wykładni, konkretnych okoliczności danej sprawy, szeroko pojmowanego dostępu do sądów. Obiektywny charakter interesu prawnego nie może być wyabstrahowany od okoliczności sprawy, bo podstawą niepewności co do stanu prawnego są konkretne okoliczności faktyczne, które miały wpływ na ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa i które stanowią przyczynę sporu. Interes prawny musi być wykazany przez konkretny podmiot w jego konkretnej sytuacji prawnej, a obiektywne są jedynie kryteria stanowiące podstawę oceny istnienia interesu prawnego. Powództwo oparte na art. 189 kpc musi być zatem celowe, bo ma spełniać realną funkcję prawną (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 27 stycznia 2004 r., II CK 387/02, LEX nr 391789, 8 lutego 2013 r., IV CSK 306/12, LEX nr 1318437, 22 października 2014 r., II CSK 687/13, LEX nr 1566718 i wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 czerwca 2019 r., I ACa 185/18, Legalis nr 2121700).

Strona nie ma interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieistnienia zobowiązania, jeżeli o spełnienie świadczenia wynikającego z tego zobowiązania toczy się postępowanie przed sądem, i to nawet wówczas, gdy zostało ono wszczęte później niż zostało wytoczone powództwo o ustalenie. Jeśli na podstawie takich samych twierdzeń strony żądającej ochrony prawnej w trybie art. 189 kpc wydany został już wyrok zasądający od powoda (w sprawie o zasądzenie pozwanego) określoną kwotę to nie można przyjąć by strona ta żądając ustalenia nieistnienia stosunku prawnego mogła dążyć do uzyskania ochrony prawnej twierdząc, że prawomocny wyrok zasądający kwotę z tytułu tego stosunku prawnego narusza jej prawa.

Wyrok ustalający musi być zdalny do tego, aby definitywnie zakończyć spór stron co do prawa czy stosunku prawnego. Taki interes prawny nie występuje, gdy w procesie o świadczenie podstawą rozstrzygnięcia było istnienie określonego stosunku lub prawa, chyba że ze spornego stosunku prawnego wynikałyby dalsze skutki, których rozstrzygnięcie w procesie o świadczenie nie było możliwe lub aktualne. Okoliczności te powinien wykazać powód dochodzący ochrony z art. 189 kpc.

Analiza uzasadnienia pozwu, okoliczności wykazywanych w sprawie przez oboje powodów oraz faktów stwierdzonych w sprawie I C 184/02 Sądu Okręgowego w Łodzi przeczy twierdzeniom sądu pierwszej instancji o wykazaniu przez stronę żądającą ochrony okoliczności uzasadniających przyjęcie po jej stronie istnienia interesu prawnego w ustaleniu stosunku prawnego i prawa. Twierdzenia dotyczące istnienia umowy o umorzenie zobowiązań powodów były przedmiotem badania i rozstrzygnięcia w poprzednio rozstrzygniętej sprawie o zapłatę i skutkowały zasądzeniem od powodów wskazanych wyrokiem wydanym w sprawie I C 184/02 Sądu Okręgowego w Łodzi kwot na podstawie ustalenia, że do zawarcia tej umowy nie doszło. Powodowie nie wykazali innego celu wytoczenia powództwa o ustalenie stosunku prawnego czy ochrony ich praw poza zakwestionowaniem zagadnień faktycznych i prawnych rozstrzygniętych już w sprawie I C 184/02. Nie istniała zatem potrzeba ponownego rozpatrywania okoliczności, które legły u podstaw wydania prawomocnego wyroku. Tak szerokie przyjęcie interesu prawnego powodów sprzeczne było nie tylko z przedstawioną wcześniej wykładnią art. 189 kpc, ale również nie uwzględniało treści art. 365 kpc i art. 366 kpc. Nie istniała materialnoprawna podstawa powództwa o ustalenie, oprócz formalnego istnienia okoliczności odnoszących się do możliwych stron umowy o umorzenie zobowiązań, do której zawarcia nie doszło. Sądy rozstrzygające sprawę I C 184/02 fakt braku zawarcia umowy rozstrzygnęły. Był on jedną z okoliczności wydania wyroku w tej sprawie.

Mając powyższe okoliczności na względzie, na podstawie art. 385 kpc, Sąd Apelacyjny w Łodzi orzekł jak w punkcie 1 sentencji wyroku.

Nie obciążył powodów obowiązkiem zwrotu na rzecz strony pozwanej kosztów procesu w postępowaniu odwoławczym. Obie strony zaskarżyły wyrok, jednak w innym zakresie. Strona pozwana zakwestionowała zażaleniem jedynie rozstrzygnięcie o kosztach, co przesądza, że przegrała postępowanie odwoławcze jedynie w nieznaczej części, co skutkowałoby na podstawie art. 98 § 1 i 2 kpc w zw. z art. 391 § 1 kpc zasądzenie na rzecz strony pozwanej kosztów postępowania odwoławczego.

Do okoliczności uzasadniających zastosowanie art. 102 kpc należą zarówno fakty związane z samym procesem jak i leżące poza nim, a dotyczące sytuacji życiowej, stanu majątkowego stron, które powinny być oceniane z uwzględnieniem zasad współżycia społecznego. Sytuacja finansowa, ale przede wszystkim zdrowotna powodów wymagała, w ocenie sądu apelacyjnego, uwzględnienia w obu instancjach wyjątku wskazanego art. 102 kpc (pkt 3 sentencji wyroku).

O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodom z urzędu w postępowaniu apelacyjnym orzeczono na podstawie §§ 2, 4, 8 pkt 7 i 16 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz.U. z 2016 r., poz. 1715 z późn. zm. - z uwagi na datę zaskarżonego wyroku i treść § 22 rozporządzenia).